

22-24 Eylül 2002
İstanbul - Türkiye

6. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu

Risale-i Nur Işığında Küreselleşme ve Ahlâk

 NESİL

22-24 Eylül 2002
İstanbul - Türkiye

6. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu

Risale-i Nur Işığında Küreselleşme ve Ahlâk

Danışman:
Prof. Dr. Faris Kaya

Editör:
Abdullah Albayrak

Tashih:
Orhan Güler

Mizanpaj:
Ömer Demirtaş

Kapak:
Mesut Sarı

Üretim Sorumlusu:
Ali Osman Macit

ISBN: 975-269-020-3

Baskı: Temmuz-2004

Baskı-Cilt:
Nesil Matbaacılık
Sanayi Cd. Bilge Sk. No: 2
34196 Yenibosna / İstanbul
Tel: (0212) 551 32 25 pbx

NESİL YAYINLARI
Sanayi Cd. Bilge Sk. No: 2 Yenibosna
34196 Bahçelievler / İstanbul
Tel: (0212) 551 32 25 pbx
Faks: (0212) 551 26 59

İnternet: www.nesil.com.tr
e-posta: nesil@nesilyayinlari.com

© Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak Nesil Basım Yayın'a aittir. İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayımlanamaz.

Said Nursi’de Ahlâk Sistemi

Dr. Abubakir Azzavi*

Giriş

Bu araştırma, Said Nursi’deki ahlâk anlayışını incelemeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede, birtakım önemli soruları ortaya atmak istiyoruz:

Ahlâk nedir? Önemi nedir? Nursî ona nasıl değinmiştir? Kitapları ve müellefatıyla Nursi, bir ahlâk sistemi sunmuş mudur? Bu bağlamda dayanmış olduğu kaynaklar nelerdir? Bu sistemin temel ilkeleri nelerdir? Nursi’nin ahlâkı Kur’ânî bir ahlâk mıdır? Dini ahlâk ve küreselleşme birbirine uygun mudur?

Said Nursi genellik, bütünsellik, kapsayıcılık, düzenlilik, asalet, bağlantılılık ve insicam niteliklerini taşıyan mükemmel bir ahlâk sistemi sunmuştur. Sonra bu, birtakım ilmi ilkelere ve en önemlileri fitrat, iman, kapsayıcılık, tedric, izafilik, gerçekçilik, uyum ve insicam olan fitrata uygun külli kanunlara dayanan bir sistemdir. Nursi bir Kur’ân adamı ve onun metodu da Kur’ân’ın metodu olduğuna göre, ahlâkının Kur’ân ahlâkı olması ve ahlâki nazariyesinin de Kur’ân kaynaklı olması gerekir. O şu iki kaynağa itimat ettiği halde nazariyesi nasıl böyle olmasın:

a) Bir hakikat, akide ve şeriat ve bir düstur ve ahlâk sistemi olarak Kur’ân-ı Kerim (Nazari Ahlâk).

b) Kur’ân ahlâkının bir tecellisi ve tatbiki olarak Resûlullah’ın (sav) hayatı (İlmi Ahlâk).

---

* Dr. Abubakir Azzavi: Lisan ve mantık felsefesi sahasında ihtisas sahibi olup, bu sahada ve klasik edebiyatta araştırma metodları üzerine yayınladığı çok sayıda makalesi mevcuttur. Fas / Kasablanka’da Madaras Basım ve Dağıtım’ın danışmanlığını yapmaktadır.

Bu iki kaynak birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Tartışma veya ahlâki pratik alanında ikisini birbirinden ayırmak mümkün değildir. Yine aynı şekilde, fıkıh ve teşri alanında da Kur’ân ile sünneti ayırmak caiz değildir. Kur’ân ve sünnet birbirini tamamlayıcıdır ve onlardan biriyle iktifa etmek mümkün değildir. Onlar, bir paranın iki farklı yüzü gibidir. Said Nursi, ahlâk sistemini aşağıdaki ilkeler üzerine bina etmiştir.

1. FITRAT İLKESİ:

Fitrat; varlığın tabiatına has olan ve neşetinden beri ondan ayrılmayan şeydir. Fitri fikirler ondan kaynaklanır, o tecrübeden istifade etmemiştir ve sonradan kazanılmamıştır.¹ Bir başka deyişle fitrat, Yüce Allah’ın “*Bu, Allah’ın insanları yaratmış olduğu fitrattır. Allah’ın yaratışı asla değişmez.*”² sözüne binaen hilkattir. Nursi, insanda ahlâkın fitri olduğu, yani onun insanın bünyesinde ve hilkatinde yerleşen, insanın kişilik ve kimliğini oluşturan temel bir belirleyici olduğu görüşündedir: “Mademki kemale meyletmek kainattaki fitri bir kanundur, insan fitratına da bu özellik yerleştirilmiştir.”³ İnsanın kemale, en güzele ve en faziletliye doğru yürümesini sağlayan, ahlâktır.

Hiç şüphesiz, insan dindarlığa, hayra, doğruluğa, kemale ve bütün ahlâk-ı hamideye erişmek için çabalamaya meyilli olarak yaratılmıştır. Nursi’nin dediği gibi insan, “yalanı ortaya çıkarmaya ve yalana ‘Bu, yalandır’ demeye meyillidir.”⁴ Yine insan, “tek başına yaşaması mümkün olmadığı için diğer insanlarla irtibat kurmaya meyilli olup kendi ihtiyaçlarını gidermek için onlara manevi bir ücret vermeye zorunludur. İşte bu yüzden insan, fitratı gereği medenidir.”⁵ Ahlâkın mihveri ve sağlam temeli olması itibariyle doğruluk sadece insan fitratına değil bütün mahlukatın ve kainatın fitratına, yani bütün nevileri ve mükevvenatıyla kevnî fitrata yerleştirilmiştir. Nursi bunu şu sözleriyle belîğ bir şekilde açıklamıştır:

“Fitrat yalan söylemez. Çekirdekte büyüme meyli bulunur. Çekirdek ‘Ben biteceğim ve meyve vereceğim’ dediği zaman doğru söyler. Yumurtada hayata meyil vardır. O ‘yavru çıkaracağım’ dediği zaman Allah’ın izniyle olur ve o doğru söylemiştir. Bir avuç suda, donmaya meyil vardır. Su ‘daha geniş yer işgal edeceğim’ dediğinde, sertliğine rağmen demir onu yalancı çıkaramaz. Dediğini yaparsa demiri parçalar. Bütün bu meyiller, iradeyi doğrulayan yaratma emirlerinin birer tecellisi ve tezahürüdür.”⁶

Şimdi sormamız lazım: Eğer övülmüş ahlâk ve yüce erdemler insanda fitri iseler, yerilmiş olan ahlâk da böyle midir? Acaba bu ikisi, insanda aynı derecede ve aynı miktarda mı fitriler? İki arasındaki alaka nedir? Acaba bu bir benzerlik

¹ *el-Mu’cemü’l-Felsefî*, s. 136 (Mecmeu’l-Lugati’l-Arabiyye, Kahire, 1983).

² Rûm Sûresi, 30.

³ RNK, s. 1965.

⁴ RNK, s. 405.

⁵ RNK, s. 1970.

⁶ RNK, s. 571.

ve aynılık alakası mıdır, yoksa bir benzemezlik ve ayrılık alakası mıdır? Bunlardan hangisi galiptir? Bundaki hikmet nedir?

Nursî, bu iki tip ahlâk arasında bir bağlantı ve ilişki olduğu ve aynı zamanda ikisi arasında derece, nispet, ehemmiyet ve vazife yönünden büyük bir ihtilaf olduğu görüşündedir. O şöyle diyor:

“İlimlerin araştırmasıyla, inceden tahkikatıyla, incelemesiyle ve birçok deneyleriyle sabit olmuştur ki, evrenin düzeninde mutlak baskın olan iyilik, güzellik, hoşluk, itkan ve mükemmelliktir. Bunlar bizzat maksud olan şeylerdir. Yani bunlar Yüce Yaratıcının hakiki maksatlarıdır. Şu delille ki evreni inceleyen bütün ilimler, külli kaideleriyle bize, evrendeki her cinsten ve her grupta bir düzen ve benzersizlik olduğunu ve aklın bundan daha benzersizini ve mükemmelini tasavvur etmesinin mümkün olmadığını göstermektedir. Bütün bu ilimler, şu ayetin hakikatini görmüşlerdir:

‘*Ki O, her şeyi en güzel biçimde yaratmıştır.*’¹

Adı geçen sıfatların zıtları özelinde Nursi şunu tespit etmektedir:

“Kötülük, çirkinlik, batıl ve günahlar, evrenin hilkatinde cüz’î, fer’î ve ikincil özelliklerdir. Mesela evrendeki ve mahlukattaki çirkinlik bizatihi hedef değildir. O ancak güzelliğin tek hakikatini birçok hakikate dönüştürmeye yarayan kıyası bir birimdir. Kötülük de böyledir. Hatta bizzat şeytan, ancak rekabet ve mücahe-deyle erişilebilecek olan mükemmelliğe doğru insanın sınırsız terakkilerine vesile olmak için yaratılmış ve insanlığa musallat edilmiştir. Bunun gibi cüz’î kötülük ve çirkinlikler evrende, külli iyilik ve güzellik nevelerini ortaya çıkarmaya vesile olmaları için yaratılmıştır.”²

Kaide ahlâk-ı hamidedir. Mezmum olan ahlâk-ı redîe ise istisnadır. Birinci nevi ahlâk haddizatında gayedir ve o kainat ve varlıkların nizamında geçerli ve galiptir. Ama bozuk ahlâk her ne kadar fıtratta var ise de cüz’î ve fer’îdir. Bunun varlığının sebebi, Hakk’ın tecellilerini, iyiliği, güzelliği ve kemâli tanıma kastıdır. Eskiden denilmiştir ki: “Eşya, zıddıyla bilinir.” Ahlâkın fitri olduğunun delili şudur ki Arapçadaki “halk” ve “hulk” kelimeleri, tek bir lügat maddesinden türemiştir. Yani bu iki kelime aynı lügat kökünden gelmektedir ki o da “ha-le-ka”dır. Bu kökten gelen diğer türemiş kelimeler şöyledir:

Halk, hâlik, mahlûk, halîka, hulk, ahlâk vb... Lugatta “hulk;” fıtrat ve “halîka;” tabiat, mizaç manalarına gelir.

2. DİNDARLIK İLKESİ:

Dinle ahlâk arasındaki alaka üç şekil almıştır. Batılı ahlâk felsefeleri özel olarak bunları zikretmiştir. Şöyle ki:³

a) Ahlâkın dine tabi oluşu. Mesela bu olguyu Saint Augustine ve Saint Thomas Aquinas’ta görmekteyiz.

¹ RNK, s. 1965.

² RNK, s. 1966.

³ Tâhâ Abdurrahman, *Sualü'l-Ahlâk*, s. 31-50.

b) Dinin ahlâka tabi oluşu. Bunu savunan, Alman filozof Emanuel Kant'tır.

c) Ahlâkın dinden bağımsız oluşu. Bu görüşün sahibi, İngiliz filozof David Hume'dur.

Gerçekte ahlâk ve din aynı şeydir! Ne ahlâksız bir din, ne de dinsiz bir ahlâk olabilir.¹ Bütün semavi dinler, güzel ahlâka sahip olmanın zaruretini dile getirmişlerdir. Çünkü din, bir şeriat ve hakikat, ibadet ve muamelâttir. Her ibadet ve muamelenin de fikhî ve hulkî olmak üzere iki yüzü vardır. Sonra bütün İslam ilimleri, kaynakları, felsefesi, sistematik ilkeleri, ilmî ve amelî hedefleri yönünden ahlâk esası üzerine kurulmuştur. Ahlâkla din arasındaki bu bağlantı, Nursi'nin şu sözünde gözlerimizin önüne serilmektedir:

“Hiç kuşkusuz, ümmetin kalbinden yara almasının sebebi, din zafiyetidir. Dini takviye etmeden de asla sıhhat bulamayacaktır. Bizim meşrebimiz, muhabbete muhabbet ve hasımlığa hasımlıktır. Mesleğimiz ise Muhammedî (sav) ahlâkla ahlâklanmak ve sünnet-i nebevîyeyi ihyadır. Hayattaki mürşidimiz, şeriat-i garrâdır.”²

Ahlâk, insanın ona göre yaratılmış olduğu bir fitrat olduğuna göre, dinin rolü de bu fitratın sağlamaştırılması, mükemmelleştirilmesi ve süslenmesinde kendini göstermektedir. İbn Teymiye şöyle demiştir:

“Resuller ancak fitratı değiştirmek için değil, tamamlamak için gönderilmişlerdir.”³

Abdullah Dıraz da şunları söylüyor:

“Hiç kuşkusuz, bu yeni şeriatın rolü, fitrat kanununu değiştirmek olmayacaktır. Çünkü bu ikisi asla zıtlaşmayan iki hakikattir. Lakin ilahi şeriatın rolü, fitrat kanununu sağlamaştırmak ve ona sağlam bir dayanak sağlamaktır. Bu da fitratı bütün safiyeti ve taharetiyle derledikten sonradır.”⁴

Peygamberimiz de (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Ben ancak güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim.”

Sıdk ve kizb meselesine dönersek, Nursi'nin bu konuda şunları söylediğini görürüz:

“Kizbe asla fetva yok!”⁵

Yine şöyle demektedir:

“Küfür, bütün neveleriyle kizbdır. İman ise sıdk ve hakikattir.”⁶

Bu alimin söylemiş olduğu şey, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendisine sorulduğunda bir hadis-i şeriflerinde söylediği şu sözleri pekiştirmektedir:

¹ Tâhâ Abdurrahman, a.g.e, s. 52.

² RNK, s. 1930.

³ İbn Teymiye, *Minhâcû's-Sünne*, c. 1, s. 82.

⁴ Muhammed Abdullah Dıraz, *Düsturu'l-Ahlak fi'l-Kur'an*, s. 405.

⁵ RNK, s. 1968.

⁶ RNK, s. 1967.

“ ‘Mümin, zina eder mi?’ Resûlullah (sav) ‘Evet’ dedi. ‘Hırsızlık yapar, adam öldürür mü?’ ‘Evet’ buyurdu. ‘Peki yalan söyler mi?’ diye sorulunca ‘Hayır’ buyurdu.”

Nursi burada hadis-i şerifi örnek olarak onun gereğini yapar. Onun sıdk ve kizbe ilişkin sözleri, bu hadisin sağlam tafsilât ve tavzihât içeren bir tefsiridir. Kur’ân ve hadisin ana kaynak oluşu, Nursi’nin bütün sözleri, fikirleri ve yazılarında mevcuttur. Bunda bir gariplik yoktur. Çünkü Risale-i Nur, Kur’ân’ın parlak bir burhanı ve sağlam bir tefsiridir. Risale-i Nur, onun manevi icazının berrak bir ışıltısı, o denizin bir damlası, o güneşin ışıklarından bir ışık ve hakikat ilmi hazinesinden ilham olunmuş bir hakikattir.¹ Sünnet-i Nebeviyeye ilişkin görüşlerine gelince; Nursi’nin birçok risalesinin arasında, ilk anda onun vaktiden uzak veya aklın kabul etmediği zannedilen bazı hadis-i şeriflere dair sorular ve cevaplar bulunduğu, risalenin söz konusu hadisin geniş boyutlarını, sınırlarını ve birçok hikmetini açıkladığını görürüz.²

3. KAPSAYICILIK İLKESİ:

Risale-i Nur’un ihtiva ettiği ahlâk sistemi, kapsayıcılık ve umumi olma özelliklerini taşır. İnsanın yaratıcısıyla olan ilişkisini, insanın insan kardeşiyle olan ilişkisini ve hatta insanın kainatın bütün unsurları ve varlıklarıyla olan ilişkisini içerir. Risale-i Nur, güzel ahlâk ve yüksek seciyelerin mücmelliğini bazen tafsilatlı olarak uzun uzadıya anlatarak ortadan kaldırmış, bazen de özetleyerek bunu başarmıştır. Böylece Nursi’nin sıdk, şura, adalet, yardımlaşma, kardeşlik, emel, tevazu, ictihad, vefa, iffet, muhabbet, şükür vb. şeylerin olumlu yanlarından söz ettiğini görürüz. Hatta bunlardan bazılarını müstakil risaleler tahsis etmiştir. Aynı zamanda Nursi, kizb, riya, nifak, zulüm, firkalaşma, taassup, tekebbür, enaniyet, yeis, istibdat, tekasül, düşmanlık, kötülük ve hıyanet gibi kötü ahlâkın tehlikesine dikkat çekmiştir. O, ahlâkı terakki, uygarlık ve medeniyetle ilişkilendirir ve şöyle der:

“Evet, Avrupa’nın medeniyeti fazilet ve hüda üstüne tesis edilmediğinden, belki heves ve hevâ, rekabet ve tahakküm üzerine bina edildiğinden, şimdiye kadar medeniyetin seyyiatı hasenatına galebe edip ihtilâlcî komitelerle kurtlaşmış bir ağaç hükmüne girdiği cihetle, Asya medeniyetinin galebesine kuvvetli bir medar, bir delil hükmündedir. Ve az vakitte galebe edecektir.”³

“Batı medeniyeti, kötü ahlâk üzerine kurulmuştur. Bu yüzden de insanlığın saadetini yüklenemez. Batı medeniyeti, beş olumsuz ilke üzerine kurulmuştur:

a) Batı medeniyeti kuvvete dayanır. Bu da düşmanlık ve zulme sebebiyet verir.

b) Batı medeniyetinin hedefi ve kastı menfaattir. Bu da itişme ve kakışma sebebiyettir.

¹ RNK, s. 1574.

² RNK, s. 1967.

³ RNK, s. 1965.

c) Batı medeniyetinin hayattaki düsturu cıdaldır. Bu da çekişme ve düşmanlığa sebep olur.

d) Batı medeniyetinde kitleler arasındaki bağ, ırkçılık ve negatif kavmiyetçiliktir. Bu da korkunç bir çarpışmaya neden olur.

e) Batı medeniyetinin çekici hizmeti, heva ve hevesi tatmin edip cesaretlendirmektir. Bu da insanı ruhsal olarak bozar, mahveder.

“Ama İslami teşri ve yüce Muhammedi ahlâk esası üzerine kurulmuş olan medeniyet, hak, fazilet, dini bağ, yardımlaşma ve hidayete dayanır. Bu durum da adalet, denge, sevgi, kardeşlik, uzlaşma, birlik ve insanın terakkisi sonucunu doğurur.”¹

Nursi'nin temellerini koymuş olduğu ahlâk sistemi, Kur'ânî ve Muhammedi ahlâktan esinlenmiştir. Bu sebeple de umumluk, bütünsellik ve kapsayıcılık niteliklerini taşır. Felsefi ekoller ve Batılı ahlâk okulları, kısmilik niteliği taşırlar. Bazısı fitrat veya mizaç esasını (tabi ahlâk) kabul eder, diğer bazıları sadece ilim veya akıl esasına dayanır (ilmi ahlâk), başkaları da pozitif veya laik ahlâka çağırırlar.² Her filozofun bir ekolü vardır. Her bir ahlâk nazariyesi, bir kavrama dayanmıştır. Acaba Eristip ve Epikür'ün kabul ettikleri lezzet felsefesine mi; Sokrat, Eflatun, Aristo ve Stoacıların iddia ettikleri saadet nazariyesine mi; Niçe'nin kuvvet felsefesine mi; Emanuel Kant'ın ihtiyaç nazariyesine mi; Bentam ve Jhone Stuart Mill'in manfaat nazariyesine mi; yoksa kuvvet felsefesini kabul edenlere mi uyacağız? Hiç kuşkusuz, Kur'an ahlâkı ve de Nursi'nin ahlâk sistemi, en üstün olanın bir tefsiri olarak bütün ilke ve esasları veya ahlâkın olumlu ve faydalı bütün yönlerini içine alacak şekilde gelmiştir. Bu ahlâkın genişliği, kapsayıcılığı ve insanın bireysel ve toplumsal hayatının bütün yönlerini kuşatıcı olması, bu yüzdendir. Nursi'nin ahlâk sisteminin şahsi menfaat ve enaniyete dayanması mümkün değildir.

4. BİLİMSELLİK İLKESİ:

Nursi'nin ahlâkı ele alışı, Kur'ânî ve dinî ve aynı zamanda bilimsel bir yaklaşıma dayanır. Din ve bilim, birbirine muhalif değildir. Mucizât-ı Kur'âniye Risalesi, şuna işaret etmektedir:

“Çağdaş bilim adamlarının ele almış olduğu, her birinde Kur'ân'ın mucize oluşunun harika parıltılarının bulunduğunu açıkladığı ve bilim adamlarının Kur'ân cümlelerinde ve kelimelerinde tenkit konusu zannettikleri şeyin, bilimin elinin uzanamayacağı üstün ve yüce hakikatlerden oluştuğu ortaya çıkmıştır.”³

Dinle bilim arasındaki alakadan kaynaklanan bu durum ve yine delil ve burhânın ehemmiyetine olan inanç, Nursi'nin araştırma ve incelemelerinde mantık, matematik ve diğer çağdaş ilimlere itimat etmesine sebep olmuştur. Nursi'nin,

¹ RNK, s. 573.

² Bkz: Fransua Grigovar'ın *el-Mezahibü'l-Ahlakiyyetü'l-Kubra*, adlı kitabındaki tasnifi ve diğer tasnifler.

³ RNK, s. 1963.

sıdk ve kizbe ilişkin bazı hakikatleri sunarken gereklilik veya zorunluluk (implication), orantılılık, mukayese, temsil, kıyas, burhân vb. kabilden kavramlara dayanarak mantıksal ve matematiksel olarak ele aldığımızı görürüz.¹ Bunu şu nasla örneklendirelim:

“Her sözün doğru olması gerekir, ancak her doğrunun söylenmesi gerekmez.”²

Bu mantıksal eşitlik, şu iki şıkkı kapsar:

- a) Söylenen sözlerin doğru olması, gerekli bir şeydir.
- b) Bütün doğru sözleri telaffuz etmek, gerekli bir şey değildir.

Birinci şeyden ikincinin gerekliliği lazım gelmez. Bu sebeple ikincisi gerekli değildir. Hitabette veya tabii mantıkta çok nadir olarak bir gereklilikten bir başka gereklilik lazım gelir. Bu iki şık arasındaki ilişki, simetrik değildir. Asimetri hitabette, içinde yaşadığımız gerçeklikte ve hatta bütün evrende tüm lügavî, fikrî ve maddî olgulara hükmeder. Simetriyi ancak mantık, matematik ve yayınlardaki yapay sembolik dillerde görürüz. Sıdka ilişkin bu hakikati Nursi bu belagatlı ve özlü tabirle açıklamış ve onu bu mantıksal gereklilik şekliyle sunmuştur.

Şimdi bir başka meseleye geçelim. Nursi şöyle diyor:

“Küfür, bütün envâıyla kizbdır, yalancılıktır. İman, sıdktır, doğruluktur.”³

İman, sıdk ve küfür de kizb olduğuna göre, müminin yalancı olması, yani kafir olması mümkün değildir. Başka bir deyişle, aynı anda hem mümin olması hem de olmaması mümkün değildir. Bu bizzat tenakuzdur. Genel mantık kuralları arasında, biçimsel olarak şu şekilde dile getirilebilen tenakuz yasasının bulunduğu malumdur; yani bir şeyin aynı anda bir sıfatla ve onun zıddıyla muttasıf olması mümkün değildir. Nursi bir başka sözünde şöyle diyor:

“Öyleyse yol ikidir, üç değildir. Ya doğru, ya yalan, ya sükût değildir.”⁴

Sanki burada Nursi'nin bir başka mantıksal kanun olan üçüncü merfu yasasını kullandığını görürüz. Başka yerlerde de onun Yüce Allah'ın şu sözünde olduğu gibi, mantıksal ve istidlale dayalı yöntemler kullandığını görürüz:

“Eğer sadık iseniz...”⁵

Nursi burada istisnâî kıyası veya çağdaş mantıkçıların yüklemli, şarta bağlı kıyas adını verdikleri kıyası kullanmıştır. Buraya kadar Nursi'nin mantıksal ve matematiksel şekilleri ve kuralları, bahis, tefsir, ispat ve istidlâl alanlarında nasıl kullandığını açıklamış olduk.

¹ Üstad Nursi'nin mantık ilmine olan aşinalığı, onun sayılması zor olan birçok mantıksal kavramları kullanmasına imkan vermiştir. Sonra kendisi bu mevzuda iki kitap telif etmiştir; *Kızıl İcâz ve Ta'likât alâ Burhâni'l-Gelenbevi fî'l-Mantık*.

² RNK, s. 1194.

³ RNK, s. 1967.

⁴ RNK, s. 1968.

⁵ Bakara, 23.

5. NİSPİLİK İLKESİ:

Nursi'nin bu ilkeyi kullanışı, Risale-i Nur'un birçok yerinde ortaya çıkmaktadır. Yine onun ahlâk öğretimine itimat ettiğini görürüz. İşte bu yüzden onu Nursi'nin ahlâk sisteminin dayanmış olduğu ilkelerden biri olarak gördük. Nursi şöyle diyor:

“Çünkü ahlâk ve faziletler, hüsün ve hayır, çoğu nisbîdirler. Neviden nev'e geçtikçe değişir. Sınıftan sınıfa nâzil oldukça ayrılır. Mahalden mahalle tebdil-i mekân ettikçe başkalaşır. Cihet muhtelif olsa muhtelif olur. Fertten cemaate, şahıstan millete çıktıkça mâhiyeti değişir. Meselâ, cesaret, sehavet, erkekte gayret, hamiyet ve muavenete sebeptir. Kadında, nüşuza, vakahate, zevc hakkına tecavüze sebep olabilir. Meselâ, zayıfın kaviye karşı izzet-i nefsi, kavîde tekebbür olur. Kavînin zayıfa karşı tevazuu, zayıfta tezellül olur. Meselâ, bir ulü'l-emr, makamındaki ciddiyeti vakar, mahviyeti zillettir. Hânesinde ciddiyeti kibir, mahviyeti tevazudur.”¹

Şöyle ilave ediyor:

“Hem nisbî hüsün, hayır çoktur.”²

Bilindiği gibi nispilek herkes tarafından kabul edilen ve bütün ilmi, fikri ve kültürel alanlarda göz önüne alınan ilmi esaslardandır. Çağdaş epistemoloji ve bilim felsefesi, nispilek, düzenlilik, tedric, insicam ve intizam gibi kavram ve esaslara dayanır. Hatta evrendeki olguların hepsi bu esas ve kanunlara boyun eğer.

6. GERÇEKÇİLİK İLKESİ:

Örneğin, Nursi bu ilkeyi birçok fikrî ve ahlâkî meseleleri çözmeye kullanır. Bunu siyâk, bağlam ilkesi olarak da adlandırabiliriz. Bunun anlamı, şartların ve bağlamların ihtilafını ve çeşitliliğini göz önüne almamız gerektiğidir. Her bağlamanın bir hükmü ve her makamın bir sözü vardır. Burada Nursi'nin şu sözlerini bu ilkeye delil getirebiliriz:

“Evet, her söylediğin doğru olmalı; fakat her doğruyu söylemek doğru değil. Bazan zarar verse sükût etmek... Yoksa yalana hiç fetva yok. Her söylediğin hak olmalı; fakat her hakkı söylemeye senin hakkın yok. Çünkü hâlis olmazsa su-i tesis eder; hak, haksızlıkta sarf olur.”³

Nursi'nin, sadece sıdk ve sükût arasında seçim hakkı tanıyıp ortada üçüncü bir çözüm yolunun olmasını, yani maslahat için bile olsa kizbin olmasını reddederken bu ilkeyi kullandığını görürüz. O şöyle diyor:

“Necat yalnız sıdkla, doğrulukla olur. Urvetü'l-vuska sıdktır. Yani, en muhkem ve onunla bağlanacak zincir, doğruluktur. Amma maslahat için kizb ise zaman onu neshetmiş. Maslahat ve zaruret için bazı âlim ‘muvakkat’ fetvâsı ver-

¹ RNK, s. 2041.

² RNK, s. 2041.

³ RNK, s. 1968.

mişler. Bu zamanda o fetvâ verilmez. Çünkü, o kadar su-i istimal edilmiş ki, yüz zararı içinde bir menfaati olabilir.”¹

Burada Nursi'nin “Mefsedetleri savuşturmak maslahatları elde etmekten önceliklidir” sözünde dile getirilen, bilinen usul kaidesine dayandığını görmekteyiz.

7. İNTİZAM VE İNSİCAM İLKESİ:

Bu ilkenin içinde tenâsüp, terâbut, teselsül, uygunluk, intizâm, nizâm vb. kabildinden birçok kavram ve istilâh bulunur. Bu da bizi, Risale-i Nur'da kapsayıcılık, düzenlilik ve insicâm niteliklerini taşıyan bir ahlâk sisteminin varlığını kabul etmeye yöneltmektedir. Nursi, ahlâkı incelerken bu ilkeye dayanmıştır.

Ahlâk kendi içinde birbiriyle uyumludur ve ahenkli tek bir bütün teşkil eder. Burada Nursi'nin ahlâka ilişkin olarak söylemiş olduğu sözler, şu nasta genel bir ilke şeklinde sunduğu şeydir:

“Mütenâsip olan eşya arasında meyil ve cezbe vardır. Yani, birbirine temayül ederler ve yekdiğerini celpederler, aralarında ittihad olur. Fakat birbirine zıt olan eşyanın aralarında nefret vardır, çekememezlik olur.”²

Sıdk iman ve kizb küfür olduğuna, yani bunlar birbirine zıt ve aykırı olduklarına göre, sıdk ile kizb arasındaki ayrılık doğuyla batı arası kadardır. Sıdk ile kizbin, nur ve narı karıştırmak gibi karıştırılmaması gerekir. Bu ikisi birbirinden küfür ve iman kadar uzaktır.³ Ancak insanlar fitrattan ve güzel ahlâktan uzaklaştıkları için sıdk ile kizb birbirine karıştı, siyasi propagandalar yalana büyük bir prim verdiler, önünü açtılar ve kizb meydana çıktı. Kizbe bakarak onu lügavi ve metinsel bir olgu, yani tabii bir durum olarak değerlendirenleri görmekteyiz.⁴

Sonra intizâm ilkesini kullanmak, Nursi'nin ahlâka ilim, amel, fikir ve davranış olarak bakmasına sebep olmuştur. O şunları söylüyor:

“Sözünüzü, fiiliniz tasdik etmek istiyoruz.”⁵; “Eğer biz ahlâk-ı İslâmiyenin ve hakaik-i imaniyenin kemâlâtını ef'âlimizle izhar etsek, sair dinlerin tâbileri, elbette cemaatlerle İslâmiyete girecekler.”⁶

Nursi, sıdkı ahlâkın mihver-i ve onu tanzim eden bir ip olarak görür ve şöyle der:

“Ahlâk-ı âliyeyi ve yüksek huyları hakikate yapıştıran ve o ahlâkı daima yaşattıran, ciddiyet ile sıdktır. Eğer sıdk kalkıp araya kizb girerse, rüzgârlara oyuncak olan yapraklar gibi, o adam da insanlara oyuncak olur.”⁷

¹ RNK, s. 1968.

² RNK, s. 1225.

³ RNK, s. 1967, 1968.

⁴ Bkz: Herald Fanrich, Blanche Noel Chronique ve Herman Barry'nin çalışmaları, özellikle de Herald Fanrich'in Almanca olan *Lisaniyyatü'l-Kizb* adlı kitabı. Ayrıca bkz: Araştırmacının Fanrich ile yaptığı röportaj.

⁵ RNK, s. 1955.

⁶ RNK, s. 1962.

⁷ RNK, s. 1225.

Nursi'nin ahlâk sisteminin dayanmış olduğu tedric ilkesi, kudve ilkesi ve Resûlullah'ı (sav) örnek alma ilkesi gibi başka ilkeler de vardır: “*Sizin için Resûlullah'ta güzel bir örnek vardır.*”¹ Fakat biz, sunmuş olduğumuz ilkelerle iktifa edelim.

Yukarıda, Nursi'nin ahlâkı incelemesini ve Risale-i Nur külliyyatının içermiş olduğu ve içinden benzersiz bir Kur'ânî ahlâk sisteminin çıktığı görüşleri üzerinde durduk. Kur'ân ahlâkının bizzat onun sülüküne, ahlâkına ve fiillerine aksettğine işaret etmek istiyoruz. O, Allah'a vermiş olduğu sözde duran doru bir adamdır. Bu sebeple de işi, gayreti ve telifi bereketli olmuş, talebeleri ve milleti üzerinde ve aynı şekilde Arap ve İslam dünyasında övgüye değer bir tesiri olmuştur. Prof. Muhsin Abdülhamid bu sadette şunları yazmıştır:

“Derin imanlarında, günahsız suskunluklarında, yüce benzersiz ahlâklarında ve tertemiz imani derslerinde nur talebelerine arkadaş olmayan ve genç nesillerinin arasına katılmayanlar, Nursi'nin yeni neslin Allah ve Resulünün sevgisi ve sonra ilim, fikir, irfan ve değişim sevgisi üzere terbiye edilmesindeki derin etkisinin sınırını bilemezler.”²

Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun!

---

¹ Ahzâb, 21.

² İhsan Kasım es-Sâlihî'den alıntı. *Failiyyetü Resaili'n-Nur fi Takvimi's-Sülük*, yazma makale.